

Iva Lukežić

JEZIČNA NORMA U RAZGOVORU UGODNOME NARODA SLOVINSKOGA ANDRIJE KAČIĆA MIOŠIĆA¹

dr. sc. Iva Lukežić, Filozofski fakultet, Rijeka, izvorni znanstveni članak

UDK 821.163.42.09 Kačić Miošić, A.
811.163.42'26

U radu se donose skraćene verzije dviju cjelina iz opsežnijega rada posvećena istraživanju uporabnih jezičnih normi u *Razgovoru ugodnome naroda slovinskoga* Andrije Kačića Miošića. Rad sadrži uvod (metodologiju) i podroban prikaz Kačićevih fonoloških, morfonoloških i morfoloških uporabnih normi.

Glavne riječi: Andrija Kačić Miošić, jezična norma, uporabna norma, predstandardno razdoblje

1. Pristup

O djelu je Andrije Kačića Miošića² napisano podosta štiva, no njegov jezik ni jezik njegovih djela još nisu bili predmetom temeljitijega jezikoslovnoga istraživanja, unatoč važećoj prosudbi da je opća popularnost *Razgovora ugodnoga naroda slovinskoga* jedan od najbitnijih čimbenika u pripremanju hrvatskoga nacionalnoga korpusa za jezičnu standardizaciju temeljenu na štokavštini, koja je odnijela prevagu u drugoj polovini 19. stoljeća.

Pitanje je istraženosti Kačićeva jezika, kako to nerijetko biva, aktualizirano obljetničkom prigodom. Da temeljitija jezikoslovna istraživanja Kačićeva korpusa tek

¹ Ovaj se rad sastoji od dviju skraćenih cjelina izdvojenih iz znatno obuhvatnijega teksta istoimena naslova, u kojemu se Kačićeve uporabne jezične norme razmatraju s više aspekata. Stoga ovom radu nisu mogli biti pridruženi dijelovi koji se odnose na zaključke i sinteze, niti je s ukupnoga popisa bibliografskih jedinica mogao biti izdvojen ispis koji se odnosi samo na uvodno poglavlje i samo na Kačićevu uporabnu normu.

² Andrija Kačić Miošić rođen je u mjestu Bristu u Makarskome primorju 1704. g., umro u Zaostrogu 1760.g.

predstoje, postalo je razvidno već u fazi odabira teme za znanstveni skup o tristotoj Kačićевой obljetnici, nakon uvida u recentniju literaturu o Kačiću. U novijoj literaturi nema referencija na jezikoslovne radove o egzaktnim činjenicama Kačićeva jezika³, a nema ih ni na popisima bibliografskih jedinica.

Spoznaja da se današnja istraživanja ne mogu osloniti i nadovezati na prethodna, međutim, može i motivirati današnje istraživače, odlučne da se unatoč stoljetnom kašnjenju počnu egzaktno baviti Kačićevim jezikom. S jedne ih strane oslobađa od potrebe za unazadnim stručnim repliciranjem, a s druge im nudi slobodu arbitrarnoga odabira vlastitih polazišta i uporišnih teorijskih točaka za gradnju vlastite istraživačke metodologije.

Istraživačka je sloboda u pogledu teorijskih i metodoloških uporišta odredila i ovaj projekt istraživanja Kačićeva jezika, vođenoga inicijalnom zamisli da se egzaktno činjenično utvrde Kačićeve uzusne gramatičke norme te da im se utvrdi podrijetlo i izvorište.

2. Uporišta za istraživanje Kačićeva jezika

Za ovo se istraživanje Kačićeva jezika pokazala višestruko poticajnom studija *Kačić i Reljković na razmeđu epoha*,⁴ u kojoj je Josip Vončina, najvrniji hrvatski jezikoslovac u jezičnopovijesnim pitanjima, u zadnjoj četvrtini 20. stoljeća pregnantno sažeo dotadašnje spoznaje vezane uz Kačićovo djelo.

Izdvojiti je one jezikoslovne, bitne za ovo istraživanje Kačićeva jezika.

2.1. Kačićovo je djelo bilo općeprihvaćeno u hrvatskome društvu u prvoj polovini 19. stoljeća, uoči (i tijekom) odluka o prihvaćanju jezičnoga standarda štokavske osnove.

³ U najnovijoj knjizi o ovome autoru, objavljenoj 2003. godine, ovo konstatira i Stipe Botica, koji se destljećima bavio A. Kačićem Miošićem i njegovim djelom. Stoga se u osvrtu na Kačićev jezik mogao pozvati samo na nešto svojih opservacija o morfonologiji, pravopisu i leksiku (Stipe Botica: *Andrija Kačić Miošić*, Školska knjiga, Zagreb 2003., str. 113.-115).

⁴ Riječ je o uvodnoj studiji u knjizi: *Andrija Kačić-Miošić, Razgovor ugodni naroda slovinskoga: Matija Antun Reljković, Satir iliti divji čovik* (Priredio Josip Vončina), Sveučilišna naklada Liber, Biblioteka Temelji, knjiga četvrta, Zagreb 1988., str. 7 -105. Studija je opsežna (98 stranica), sa sadržajem objedinjenim jedinstvenom numeracijom (1 - 38), no razvedenim u tri cjeline, od kojih je najopsežnija središnja, s naslovom *Kačić i Reljković na razmeđu epoha*, složena od šest posebno naslovljenih podcjelina. U njoj su zgusnuto obuhvaćene sve odrednice vezane uz Kačićevu (i Reljkovićevu) pojavu: izvanjske, povijesno-političke i duhovne prilike u Hrvatskoj u 18. stoljeću, "kada se na svoj književni prosvjetiteljski put" otiskuju Andrija Kačić Miošić i Matija Antun Reljković, i kada je "zaista počeo hod naroda za knjigom", prodor kritičke misli toga vremena u hrvatski intelektualni prostor, njezin odraz u djelima ove dvojice autora, životopisi obojice pisaca, ocjene vrsnosti te pojedinačnoga i općega značenja njihovih dvaju najvažnijih djela, Kačićeva *Razgovora* i Reljkovićeve *Gramatike*.

U kontekstu uloge što ju je *Razgovor ugodni* u hrvatskome kulturnom i književnom životu imao za prvo stoljeće svojega djelovanja, J. Vončina navodi ove činjenice koje svjedoče o općoj prihvaćenosti Kačićeva djela:

- "pjesmarica skromnog fratra iz Makarskog primorja" zarana je došla u domove običnih ljudi;
- postala je (i nakon ilirizma ostala) najčešće izdavanim djelom starije hrvatske književnosti⁵;
- kolala je živahno unutar međa na kojima je nastala (u Dalmaciji, štokavskoj i čakavskoj);
- cijenili su je u kajkavskoj književnosti⁶
- i među ilircima u Zagrebu⁷.

Osim što navedene činjenice svjedoče o općoj prihvaćenosti Kačićeva djela u hrvatskome društvu u osvit ilirizma, one svjedoče i o općoj prihvaćenosti na hrvatskome prostoru štokavskoga književnojezičnoga tipa koji je u pjesmarici zastupljen.

2.2. Određenje Kačićeva jezika

Književnojezični tip koji su rabili dalmatinski ali i slavonski pisci do Preporoda J. Vončina naziva štokavsko-ikavskim jezičnim tipom, i svrstava ga među hrvatske predstandardne književnojezične idiome.

Opća definicija toga idioma, te spoznaje o njegovoj genezi i sastavnicama, proizašle su iz značajnih jezikoslovnih rasprava što obilježile drugu polovinu 20. stoljeća, kad je u hrvatskim jezikoslovnim krugovima teza Dalibora Brozovića,⁸ po kojoj standardiziranje štokavskoga kao hrvatskoga književnoga jezika počinje od

⁵ "Za dva stoljeća i četvrt, koliko je prošlo od prve objave Kačićeve pjesmarice, od svih hrvatskih knjiga napisanih prije ilirizma ona je postala najčešće objavljivanom" (Vončina 1988, 16); "Za osam decenija od prve kraće verzije 1756. do najstarijega izdanja reformiranom latinicom bečkoga 1836. *Razgovor ugodni* doživio je osam izdanja" (Vončina 1988, 44).

⁶ J. Vončina navodi primjere Tituša Brezovačkoga i Tomaža Mikloušića.

⁷ J. Vončina navodi da se obično ističe "da su ilirci prigrlili Kačića ...i to zbog njegovih 'slovinskih' ideja, koje su odgovarale političkom programu ilirskog pokreta. Zaboravlja se pritom da je *Razgovor ugodni* među ilircima ispunjavao još jednu, posve književnu zadaću: pripadao je među najvažnije predloške na kojima su se mnogi pjesnici Gajeva naraštaja učili osnovnoj vještini - građenju stihova"; "Vrlinom je *Razgovora ugodnog*, dakle, ne samo popularnost nego i uzoritost" (Vončina 1988., 17, 44).

⁸ U popis literature za svoju studiju J. Vončina je uvrstio četiri djela Dalibora Brozovića: *Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti*, u: Hrvatska književnost u evropskom kontekstu, Zavod za znanost o književnosti - Liber, Zagreb, 1978, 9-83; *O hrvatskom književnom jeziku šesnaestog stoljeća*, u: Zbornik zagrebačke slavističke škole, 1, Zagreb, 1973, 129-135; *O početku hrvatskoga jezičnog standarda*, u: Standardni jezik, teorija - usporedbe - geneza - povijest - suvremena zbilja, Matica hrvatska, Zagreb, 1970, 127-158; *O ulozu Ljudevita Gaja u završnoj etapi hrvatske jezične unifikacije*, u: Institut za hrvatsku povijest, Radovi, 3, Zagreb, 1973, 35-63.

sredine 18. stoljeća (od Kačića i Reljkovića), najprije prihvaćena a potom dopunjena⁹ i dorađena. Osobito su značajne Vončinine dorade koje se tiču sastavnica predstandardnoga štokavsko-ikavskoga književnojezičnoga tipa, njegove geneze u Dalmaciji, i njegove participacije u općoj hrvatskoj književnojezičnoj vertikali.

Naknadna su istraživanja pokazala da je proces razvoja i širenja književne ikavske štokavštine u Dalmaciji započeo znatno ranije, te da je zahvatio ne samo štokavski, nego i čakavski dio Dalmacije, štoviše se i začeo u tradicionalnome čakavskome središtu Splitu, unutar splitske Akademije slovinske¹⁰, tako da je u Dalmaciji već na samome početku 18. stoljeća, i prije Grabovca i Kačića, postojala svijest da ikavska štokavština postaje zajedničkim izražajnim sredstvom književnog stvaranja u štokavskome i čakavskome dijelu srednje Dalmacije.¹¹

Ovaj "pomak od čakavske ikavštine prema štokavskoj" s početka 18. stoljeća, ima i dalekosežnije značenje za ukupnu vertikalnu protegu hrvatskoga književnoga jezika.

Naime: "Književnom ikavštinom hrvatski se pisci 18. st. uključuju u prirodan razvojni kontinuitet književnog jezika koji je trajao nekoliko stoljeća prije njih. Jezično spoznajući sami sebe, oni se osjećaju izravnim nastavljačima razvoja koji iz dubine našega književnog srednjovjekovlja vodi u novije vrijeme: preko pisaca čakavskih krugova (splitskoga [Marulić], hvarškoga [Lucić, Hektorović, Pelegrinović], zadarskoga [Zoranić, Karnarutić, Baraković]), dubrovačkih pjesnika (u kojih se ijekavizacija provodila na vrlo lako prepoznatljivim čakavsko-ikavskim jezično-metričkim temeljima) te uz znatan udio bosanskih književnika. Svoj ikavsko-štokavski književni jezik mogli su naši pisci 18. st. prepoznati i kao komponentu u jezičnom hibridu (npr. u Belostenčevu *Gazophylaciumu*)." (Vončina 1988, 89).

Nadalje: štokavsko-ikavski predstandardni književnojezični tip s ovakvim prostornim i vremenskim protegama, jedan je od "nekoliko književnojezičnih tipova što su se do tridesetih godina" 19. stoljeća, "svaki za se, ali u međusobnom prožimanju, razvili do visokoga stupnja", među kojima je ilirizam "zapravo načinio odabir", pri čemu je "u interesu ... 'ilirske sloge' žrtvovana veoma razvijena i kultivirana književna kajkavština, a kao zajednički odabran je štokavski književni jezik, ali s mnogim arhaičnim osobinama, otprilike onakav kakav se razvijao na liniji kojoj uporišne točke

⁹ U krug pisaca čija se imena i djelovanje povezuju s afirmacijom ikavske štokavštine kao prve faze u standardizaciji modernog hrvatskoga književnog jezika uključuju se najistaknutija književnička imenima te struje: u Dalmaciji uz Andriju Kačića Miošića i Filip Grabovac, u Slavoniji uz Matiju Antuna Reljkovića i Antun Kanižlić (prema radovima Radoslava Katičića: *Opseg povijesti hrvatskog jezika*, u: Hrvatski znanstveni zbornik, 1, Zagreb, 1971, 27-42; *Nešto napomenâ o postanku složenoga suvremenog jezičnog standarda hrvatskoga ili srpskoga* u: Zbornik zagrebačke slavističke škole, 2, Zagreb, 1974, 225 - 257; i prema knjizi: Zlatko Vince *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Liber, Zagreb, 1978).

¹⁰ Akademija je počela s radom oko 1700. godine

¹¹ Postojanje te svijesti J. Vončina potkrepljuje i toplim prihvaćanjem djela pisanih štokavskom ikavštinom u tradicionalnim središtima književnoga rada na čakavskome književnome jeziku, u Splitu i Zadru.

čine Bartol Kačić, Jakov Mikalja, pjesnici u Dubrovniku baroknog doba, pisci u Slavoniji i Makarskom primorju u 18. stoljeću." (Vončina 1988, 45). Iz navedenoga proizlazi da se štokavsko-ikavski tip, sa svojim brojnim sastavnicama, (pa i onom tradicijskom ikavskom, i onom Kačićevom), na stanovit način nastavlja u štokavskome književnome jeziku odabranome u vrijeme preporoda.

Rezimirajući prikaz ovoga segmenta Vončinine rasprave, valja zaključiti da se iz nje mogu izdvojiti dosegnute spoznaje o Kačićevu jeziku, ali i razaznati one koje tek treba dosegnuti.

Dosegnuta je spoznaja da je jezik kojim je pisao Kačić jedna od sastavnica složenoga predstandardnoga književnojezičnoga idioma nazvanoga štokavsko-ikavskim književnojezičnim tipom. Njegove su sastavnice, protege, i jezične norme utvrđene i poznate tek u najopćenitijim crtama, pa je razvidno da predstoje daljnja dodatna istraživanja svih segmenata ugrađenih u opću definiciju hrvatskoga štokavsko-ikavskoga predstandarda. Međutim, iscrpno definiranje nekih njegovih segmenata još nije moguće. Primjerice, utvrđivanje će gramatičkih normi u predstandardnome štokavsko-ikavskome književnojezičnome tipu biti moguće kad budu poznate uzusne norme u svim njegovim sastavnicama. Uzusne norme u Kačićevoj sastavnici su nepoznate, sporadični sudovi o njima počivaju na usputnim opservacijama pa tek predstoji njezin normativni opis temeljen na egzaktnim podacima.

2.2. Polazna točka

Kako pri početnim istraživanjima u pristupu tome pitanju nisu od pomoći jezikoslovni radovi Kačićeva vremena¹², a sam Kačić nije iznosio stavove o jeziku, smjernice za pristup istraživanju toga pitanja valja potražiti u jezikoslovnim radovima 19. i 20. stoljeća.

J. Vončina značajan dio svoje rasprave posvećuje dvama, sve do sredine 20. stoljeća usporednim stavovima hrvatskih jezikoslovaca o jeziku baštine, nastalim u posljednjoj četvrtini 19. stoljeća¹³ kada se konačno utvrđuje književni jezik na bazi ijekavske novoštokavštine, ali se i sintetiziraju spoznaje i formiraju stavovi o baštini.

¹² Takvu mogućnost pruža *Nova slavonska i nimška gramatika*, (Zagreb 1767.) Matije Antuna Reljkovića za istraživanje jezika slavonskih pisaca 18. stoljeća. J. Vončina zaključuje da je Matija Antun Reljković u predgovoru ovoga djela postupno i sustavno došao do konačne svoje svrhe: da uspostavi čvrste temelje za normiranje književnoga jezika koji bi se upotrebljavao u njegovoj rodnoj pokrajini Slavoniji, ali i u ostalim hrvatskim pokrajinama. "Kačić se pisanjem bavi praktično i ne pokazuje volje da o ovim pitanjima načelno raspravi" (Vončina 1988, 105).

¹³ Prethodno razdoblje od ilirizma do kraja 19. stoljeća zabavljeno je prije svega objedinjavanjem postojećih štokavskih književnojezičnih tipova u jedan književnojezični tip i pokušajima njegova normiranja, pa je razumljivo zanimanje za odgovarajuće gramatike. Ulaže se i znatan trud i vrijeme oko publiciranje vrlo opsežne književne baštine i njezina biobibliografskoga sređivanja.

Dominantan je i glasan smjer sljedbenika uvjerenja "da je svaki hrvatski književnik prije ilirizma pisao dijalektom svojega zavičaja ili pokrajine"¹⁴ (Vončina 1988, 75) pa u predstavnika ove struje posve izostaje interes za starija normativna djela, a primarnom u interpretacijama postaje dijalektologija, odnosno ono što se u jeziku baštine podudara s konkretnim dijalektima.¹⁵ Tiši su i samozatajniji istraživači koji propagiraju shvaćanje da hrvatski pisci 15.-18. stoljeća nisu željeli "u književnim djelima odraziti samo lokalne govore nego također izgraditi jezik koji bi se iznad pokrajinskih međa uzdizao u prvom redu po tome što bi uspješno komunicirao s prošlošću" (Vončina 1988, 76)¹⁶.

Drugu polovinu 20. stoljeća obilježava temeljita izmjena stava i odnosa "prema naporima što su ih naši pisci od renesanse do prosvjetiteljstva ulagali kako bi se izdigli nad lokalne govore i dijalekte" (Vončina 1988, 77). "Odbacujući ograničenja što ih je nametnuo Maretićev smjer, najnovija hrvatska filologija je književnojezični razvoj od početaka do danas počela promatrati kao logičan razvojni proces te otkrivati njegove zakonitosti. U prvi je plan došlo pitanje o tome kada doista počinje stvaranje modernoga hrvatskog štokavskog jezičnog standarda" (Vončina 1988, 77).

Ako je, međutim, hrvatska filologija druge polovine 20. stoljeća i odbacila "ograničenja što ih je nametnuo Maretićev smjer"¹⁷ i posvetila se u to vrijeme prečim pitanjima, nije odbacila dosege i djela sljedbenika navedenoga smjera, ni njihovu metodu.

J. Vončina, sljedbenik i jedan od najvidenijih i najinovativnijih pripadnika najnovije hrvatske filologije, pišući svoju studiju u predzadnjem desetljeću 20. stoljeća¹⁸ ističe da su Maretićeve knjige vrlo vrijedne "po skupljenoj i svrstanoj građi", da su se

¹⁴ Prema J. Vončini ovu struju predvodi ugledni gramatičar Tomo Maretić, primjenjujući metodologiju utemeljenu na ovome kategoričnome stavu u svojim kapitalnim djelima koja se odnose na jezična pitanja hrvatske baštine (navode se poimence djela: *Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima, Jezik slavonskijeh pisaca, Jezik dalmatinskih pisaca XVIII. vijeka*). Jedna struja Maretićevih sljedbenika do duboko u 20. stoljeće išla je tako daleko da je pisala o gramatikama kao o opisima (ovoga ili onoga) narodnoga govora (kao primjer J. Vončina poimence spominje jednoga pisca monografije o Reljkovićevu jeziku, i jednoga pisca jezičnopovijesnoga priručnika).

¹⁵ Taj je stav izravan odraz stanja u prethodnome razdoblju, u kojemu su djela s lingvističkim pristupom književnoj baštini bila rijetka i u pravilu obrađivana metodama historijske gramatike, pri čemu su nalazi nerijetko odudarali od novoga štokavsko-ijekavskoga književnog jezika, a podudarali se sa stanjem u govorima konkretnih čakavskih, kajkavskih ili štokavskih dijalekata.

¹⁶ J. Vončina navodi da su takav stav u svojim radovima demonstrirali: M. Kušar (o Maruliću), A. Vaillant (o Zlatariću), M. Rešetar (o Ranjininu zborniku).

¹⁷ Prijelomnim trenutkom za stilističko obrađivanje starijih hrvatskih pisaca J. Vončina smatra samu sredinu 20. stoljeća kada Petar Skok objavljuje kapitalnu raspravu *O stilu Marulićeve Judite* (Zbornik u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića 1450-1950, Djela JAZU, 39, Zagreb, MCML, 165 -241), iz koje citira znakovit Skokov zaključak da Marulića "ide zasluga što je od svog splitskog čakavskog dijalekta stvorio književni jezik." (nav. dj. 168).

¹⁸ U popis literature uz studiju iz 1988. uvršteni su naslovi Josipa Vončine: *Arhaizmi u hrvatskoj povijesnoj stilistici*, u: *Umjetnost riječi*, 4, Zagreb, 1981, 303 - 310; *Došenova "Jeka planine" i jezično-pravopisna problematika*, *Forum*, 1-2, Zagreb, 1979, 115-123; *Jezik Antuna Kanižlića*, *Rad JAZU*, 368,

prilozi sljedbenika te škole mišljenja "isticali za ono doba uzornom iscrpnošću odabranih vrela te pomnim iskorištavanjem i sistematiziranjem građe" (Vončina 1988, 75), te zaključuje: "Maretićevu tezu o istovetnosti jezika dalmatinskih i slavonskih pisaca s njihovom dijalekatskim osnovicama (s mlađim ikavskim dijalektom, odnosno s posavskim dijalektom), ne možemo, dakle u cjelini prihvatiti. Od te bi teze ostao tek zaključak da su naši pisci na zavičajnim govorima utemeljili osnovne crte svojega književnog jezika" (Vončina 1988, 90). U skladu s ovim zaključkom i sam J. Vončina u istoj raspravi navodi da "govornu bazu pisaca o kojima je riječ čine dva međusobno vrlo srodna štokavska dijalekta: Kačiću mlađi ikavski dijalekt, a Reljkoviću posavski ikavski dijalekt", naznačujući današnje i nekadašnje teritorijalno rasprostiranje navedenih dvaju dijalekata, te njihove najvažnije jezične podudarnosti (Vončina 1988, 88-89).¹⁹

J. Vončina ističe osobitu važnost utvrđivanja dijalekatske i govorne osnove jezika konkretnoga pisca radi jasne identifikacije onih jezičnih činjenica u kojima pojedinac i čitav književnički naraštaj predstandardnoga razdoblja u praksi odstupao od svoje "govorne baze" nastojeći na taj način stilizirati zajednički jezik naddijalekatske komunikacije. Ilustrira to primjerima koje su sljedbenici samo maretićevskoga pristupa odbacili, ne prepoznavši im smisao ni funkciju.²⁰

Egzaktno utvrđivanje dijalekatske i govorne osnove jezika konkretnoga pisca, udruženo s utvrđivanjem odstupanja od nje radi stvaranja zajedničkoga jezika kao sredstva naddijalekatskoga pismenoga komuniciranja otvara "mogućnost da se stilski ravno odvoji od obilježenoga" (Vončina 1988, 102), da se piščev izbor interpretira stilističkim argumentima, u odnosima "između standardnoga (normiranoga, književno-jezičnoga) i supstandardnoga (dijalektalnoga)"²¹

Zagreb, 1975, 5-172; O tuđicama u Reljkovićevu "Satiru", *Filologija*, 5, 1967, 175-181; O postanku i načelima Reljkovićeve Nove slavonske i nimačke gramatike (1767), *Vojna krajina*, Zagreb, 1984, 451-469.

¹⁹ Kao najvažnije podudarnosti ističe: "ikavsku zamjenu praslavenskoga glasa jata": šćakavizam (*prišč, ognjišće*); nepostojanje suglasnika *h*; pojavu samoglasnika *e* umjesto *o/a* u nekim riječima (*greb, resti*). Po nekim se značajkama danas razlikuju: "Posavski je dijalekt do danas očuvao nejednakost gramatičkih morfema u dativu, lokativu i instrumentalu množine (npr: *ženam, ženah, ženami*); današnji mlađi ikavski dijalekt izjednačio je te padeže (i to morfemima: *-im/ -am*; npr: *ženam*), ali je - kao što pokazuju Kačićevi tekstovi - bilo i tu u 18. st. više starine, pa i više podudarnosti s posavskim" (88-89).

²⁰ Navodi primjer suglasnika *h*, koji je jedinica fonološkoga inventara u Kačića i Reljkovića, iako ga uopće nema u jezičnoj osnovici Reljkovića posavskoga dijalekata, a iznimno je rijedak u Kačićevu mlađemu ikavskome dijalektu: "da su se Kačić i Reljković oslonili samo na svoje ishodišne dijalekte, u njihovim se tekstovima suglasnik *h* nikad ne bi javljao. Uvodeći ga (makar - prema Matiću - nedosljedno i nepravilno ako se poređuje sa stanjem u suvremenom književnom jeziku), pisci o kojima je riječ pokazuju i u toj pojedinosti da svoj pisani jezik ne identificiraju sa zavičajnim govorima, nego ga nastoje stilizirati da bi postao naddijalekatskim sredstvom pismenoga komuniciranja". (Vončina, 1988, 89). Isto vrijedi i za morfologiju: "inovacijske tendencije dvojke Kačić - Reljković odrazit će se u praksi Kačićevoj, koji već jasno teži ujednačenju triju množinskih padeža (dat. - lok. - instr. uz pomoć mlađemu ikavskom dijalektu svojstvenoga *-im* (za m. i sr. rod) i *-am* (za ž. rod)" (Vončina 1988, 101).

²¹ J. Vončina to ilustrira dvama primjerima iz Reljkovićeva opusa: kao gramatičar normalnim smatra likove Gmn. s nastavkom *-a*, i likove s nesažetim završnim slijedom *-ao*, a u stihovima pokatkad izabire

To su argumenti za otvaranje istraživanja dijalektološkim ključem, ali i upozorenje da nije i jedini koji treba iskušati.

3. Opseg i tijek istraživanja

Ovo je istraživanje Kačićeva jezika provedeno u dvije etape. U prvoj je, ograničeno temom odabranom za znanstveni skup o Kačiću, obuhvatilo samo fonološke uzusne norme u proznim dijelovima *Razgovoru ugodnome naroda slovinskoga* (1759.)²², za što su presudili jezikoslovni razlozi.²³

Nakon znanstvenoga skupa²⁴ istraživanje je prošireno na ostale (morfonološke i morfološke) gramatičke norme, te na sintaksu i leksik u proznim dijelovima *Razgovora ugodnoga*. U konačne interpretacije uvršteni su i podatci iz 30% stihovanoga dijela *Razgovora ugodnoga*, pregledanoga radi utvrđenja potvrda normi utvrđenih u prozi, te radi potvrda njihove stilogene potentnosti i uporabe unutar zadanih metričkih obrazaca.

1) Ekscerpiranje građe

Iz proznih dijelova *Razgovora* ispisane su sve potvrde primjera u kojih je opservirana gramatička razlikovnost prema suvremenome hrvatskome standardnome jeziku. U ispis je uključena i pokoja potvrda primjera u kojih je opservirana podudarnost s gramatičkom normom/ normama u suvremenome hrvatskome standardnome jeziku. U završnoj su fazi interpretacija uzeti u obzir i ispisi istih pojavnosti iz 37 pjesama *Razgovora*²⁵

dijalektizme, u ovome slučaju likove Gmn. s ništičnim nastavkom, i likove sa sažetim završnim slijedom -ao > -o. Vončina zaključuje: "Sve to pokazuje da se Reljkovičeva književnojezična norma, izražena *Gramatikom*, oštro odvojila od zavičajnoga dijalekta iz kojega su se pojedini jezični podaci primjenjivali samo sporadično (osobito iz metričkih razloga), pa i onda kao stilski obilježeni elementi - kao dijalektizmi. Nije stoga pretjerano reći da je Reljkoviču književni jezik bio apstraktna tvorevina koju je dosegao slijedeći svoje lingvističke nazore (tako jasno izražene na više mjesta), a govor rodnoga mu sela Davora bio je neknjiževni, supstandardni dijalekt, samo izuzetno iskoristiv kao riznica oštro obilježenih stilema" (Vončina 1988, 103).

²² Slijedeći i u tome lapidarno iskazanu Vončininu uputu: "Pisati o Kačiću oduvijek je značilo baviti se *Razgovorom ugodnim*" (Vončina 1988., 16.)

²³ *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* je u tematsko-sadržajnome pogledu jedinstveno povijestno-kroničarsko djelo, a u formalno-izvedbenome pogledu je dvojako: sastoji se, s jedne strane, od pjesama koje slijede poetiku, stilski repertorij, kodove i jezične sklopove deseteračkih epskih pučkih pjesama, i, s druge strane, od proznih dijelova u kojima se povijestna / "povijestna" problematika iznosi onodobnim obavjestnim stilom. U jezikoslovnome smislu riječ je o dva jezična tipa unutar istoga djela, odnosno o jezično-stilskoj raslojenosti unutar istoga korpusa: u stihovanome dijelu jezik podliježe poetičkim pravilima, dok su prozni dijelovi stilski neutralni(ji).

²⁴ Za znanstveni skup o Andriji Kačiću Miošiću, održan u listopadu 2004. godine u HAZU u Zagrebu, pripremljen je prilog o podrijetlu i utemeljenju gramatičkih normi u proznim dijelovima *Razgovora ugodnoga naroda slovinskoga*. U radu su izneseni rezultati istraživanja sedam Kačićevih gramatičkih normi.

²⁵ Pregledane su pjesme pod brojevima 1-36, i zadnja pjesma pod brojem 136.

2) Razvrstavanje ispisane građe

Građa je prvotno razvrstavana u nizove ispisa po načelu pripadnosti određenoj gramatičkoj kategoriji.

3) Utvrđivanje Kačićevih uzusnih normi

Na temelju obavijesti koje su sadržavale potvrde u nizovima, u svakoj je gramatičkoj kategoriji utvrđena Kačićeva uzusna norma/ norme.

4) Interpretacija je Kačićevih uzusnih normi polazila od dviju pretpostavki:

- da je podrijetlo Kačićevih uzusnih normi u nekoj konkretnoj govornoj osnovici,
- da im je podrijetlo u Kačiću poznatoj pisanoj tradiciji ili književnojezičnome tipu.

4.a) Dijalektološka je interpretacija podrijetla Kačićevih normi potvrdila:

- da su sve promatrane Kačićeve jezične norme štokavske, bilo da pripadaju najvišem apstraktnome rangu općestokavskih, bilo nižemu apstraktnome rangu dijalekata, podrobnije općenito štokavskome ikavskome dijalektu,
- da se samo dio njih posve ili djelomice podudara s normom u Kačićevoj "govornoj osnovici": u nekoj od skupina konkretnih govora u Dalmaciji, i u poblizemu Kačiću zavičaju, Makarskome primorju i njegovu zaleđu, ili u skupinama konkretnih govora unutar štokavskoga ikavskoga dijalekta, koje je Andrija Kačić Miošić poznavao ili mogao poznavati.

4.b) Književnojezična interpretacija

Nakon općega informativnoga uvida u stanje u prozama pisanim predstandardnim štokavskim jezičnim tipovima, traganje je za podrijetlom Kačićevih jezičnih normi izravno usmjereno prema pisanoj bosansko-franjevačkoj tradiciji Kačićevih prethodnika i suvremenika, da bi se njihove jezične norme mogle usporediti s Kačićevim normama i potom valjano interpretirati.

Jezik bosanskih franjevačkih pisaca 17. i 18. stoljeća čija su djela bila namijenjena katoličkomu puku na prostoru franjevačke "redodržave" Bosne Srebrene jedan je od predstandardnih štokavskih jezičnih tipova. Relativno je dobro istražen jezik pojedinih njegovih predstavnika, no kako u literaturi nema sinteza i uopćenja o tome predstandardnome jeziku kao cjelini, prekinuto je daljnje istraživanje podrijetla

Kačićevih normi dok se istraživanjem u tome jeziku ne utvrde uzusne norme unutar onih gramatičkih kategorija koje su uzete u obzir pri istraživanju Kačićevih normi.

Istraživanje normi u jeziku bosanskih franjevaca 17. i 18. stoljeća izvršeno je istom metodologijom i redoslijedom kao i istraživanje Kačićevih normi:

- iz prozних djela sedamnaestorice Kačićevih prethodnika, mahom bosanskih franjevaca iz 17. i suvremenika iz 18. stoljeća ekscerpirani su primjeri za one gramatičke kategorije u kojima je utvrđivana Kačićeva uzusna norma,
- utvrđena je potom uzusna norma /norme unutar svake gramatičke kategorije u jeziku bosanskih franjevačkih pisaca,
- norme su podvrgnute dijalektološkoj interpretaciji koja je potvrdila da su sve promatrane norme u jeziku bosanskih franjevaca štokavske, te da imaju uporište u konkretnim govorima ili skupinama govora dvaju štokavskih dijalekata: *istočnobosanskoga nenovoštokavskoga ijekavskoščakavskoga dijalekta* i *zapadnoga novoštokavskoga ikavskoga dijalekta* koji se osim na velikome dijelu Bosne proteže i u zapadnome dijelu Hercegovine, te u Hrvatskoj: u Lici i u Dalmaciji, uključujući i govore užega i širega Kačićeva zavičaja;
- književnojezična interpretacija kojoj su podvrgnute norme u jeziku bosanskih franjevaca potvrdila je naznake u literaturi da je podrijetlo nekima od njih nesumnjivo u jeziku dalmatinskih i dubrovačkih pisaca koji su bili uzorom Matiji Divkoviću i Ivanu Bandulaviću, utemeljiteljima jezika bosanskih franjevaca.

4. Dosezi istraživanja

Istraživanje motivirano sudjelovanjem na skupu o tristotoj Kačićевой obljetnici, prošireno je na ostale gramatičke norme morfonološke i morfološke razine, te obuhvatilo i područja Kačićeve prozne sintakse i leksika.

1. U 18 od 20 istraživanih kategorija pouzdano su definirane Kačićeve uzusne norme, iscrpno su potvrđene svim pronađenim oprimjerenjima, utvrđeni su broječni podatci o čestotnosti potvrda na temelju kojih se može suditi o statusu koju ima pojedina norma unutar pripadajuće gramatičke kategorije.

2. Utvrđivanje podrijetla Kačićevih normi imalo je dvije etape. U prvoj je utvrđeno da je samo dio Kačićevih normi posve podudaran s normama u organskim govorima Kačićeva užega i širega zavičaja a u drugoj da sve Kačićeve norme, uključujući i one koje vuku podrijetlo iz govora Kačićeva zavičaja - podudarne s normama u jeziku bosansko-franjevačkih pisaca 17. i 18. stoljeća²⁶.

²⁶ Drugim riječima: ako se za istraživanje podrijetla Kačićevih normi u konkretnoj štokavskoj govornoj osnovici pokazala bitnom činjenica da je rodnom i jezikom bio Dalmatinac, za istraživanje podrijetla njegovih normi u pisanoj tradiciji njegovih prethodnika i suvremenika još se bitnijom pokazala činjenica da je bio franjevac.

3. Spoznaja da su sve istraživane Kačićeve norme podudarne s normama u jeziku bosanskih franjevaca 17. i 18. stoljeća utemeljena je na spoznaji o njihovu jeziku kao sustavu uzusnih normi. Put do spoznaje o cjelini toga hrvatskoga predstandardnoga književnojezičnoga tipa vodio je od konzultiranja postojeće literature o pojedinim piscima, preko vlastitih istraživanja normi na tekstovima franjevačkih prozih pisaca u istim kategorijama koje su istraživane u Kačića, do utvrđivanja podrijetla i tih franjevačkih normi u apstraktnoj i konkretnoj dijalektnoj osnovici. Rezultat je ovoga sporednoga istraživanja spoznaja o konkretnim jezičnim normama u cjelini predstandardnoga bosansko-franjevačkoga književnojezičnoga, i o njegovoj jezičnoj osnovici.

4. Istraživanje je Kačićeve sintakse i leksika, dviju od ukupno dvadest istraživanih kategorija, otvoreno (u doslovnom i figurativnom značenju) i neokončano (u doslovnom značenju).

Budući da su sintaktičke norme u književnome jeziku rezultat kultivacije, utvrđivanje podrijetla Kačićevih sintaktičkih normi nije ni polazilo od pretpostavke o konkretnome dijalektološkome govornome modelu, nego se usmjerilo na književnojezične predloške. Taj dio istraživanja još nije zaključen. Iako, naime, postoje naznake da je Andrija Kačić Miošić i u sintaktičkim normama slijedio bosansko-franjevački književnojezični uzus, same sintaktičke norme u proznoj praksi bosanskih franjevaca nisu (uz nešto iznimaka) istražene ni horizontalno ni vertikalno. Isto vrijedi i za Kačićeve leksičke norme.

5. Kačićeve uzusne norme unutar razmatranih kategorija.

I. Refleksi jata

1. Kačićeva je uporabna norma u proznim dijelovima *Razgovora*:

- norma a) **sustavan ikavski** refleks (u 687 potvrda);

- norma b) **sporadično drugačiji od norme a)**:

ba) - ekavski (u 6 potvrda),

bb) ijekavski jekavski (u 2 potvrde);

- norma c) **pseudoikavizmi** sa samoglasnikom *i* na mjestu etimološkoga samoglasnika *e*, **sustavni** u prijedloga i prefiksa *pre(-)* i *pred(-)* (u 56 potvrda), **nesustavni** pojedinačnim primjerima (u 7 potvrda);

- norma d) **pseudoijekavizmi** sa slijedom *je* na mjestu etimološkoga samoglasnika *i* (u 4 potvrde).

Potvrde ikavskoga refleksa po normi a):

- u korijenima riječi, te u tvorbenim nastavcima na dočetu osnovice u imenica:

besêd-: *besiditi inf., beside (prez. 1.l. mn.);*

bê-: *bi 36, bihu 12, bijahu, bijaše, bijau (= bijahu), biju (= bjehu) 6, biše 32, biu (= bjehu) 2;*

bêg-: *bížahu, pobigoše 3, pobiže 8, razbigli, ubiže;*

bêlêg-: *zabiližiše;*

cêl-: *cilo 4;*

cên -: *cineći;*

dêtac-: *dice, dicu 3;*

dêd-: *did, dida 2, didu, šukundida 2;*

dêl²⁷: *dio, dila 3, dilim ljd., dili se 13, diliše, dileći, dilivši se, podiljivaše, razdili 5, razdiliše 2, razdiljenja;*

dêl²⁸: *dilo 3, dilovanju, dilovati, rukodilu;*

dêt-: *dite 3, ditinstva;*

dê-: *odiću;*

dêv-: *divica 6, divičanstvo;*

drên-: *Drinopoljac;*

grêh-: *grija;*

(j)êd-: *ujisti 2;*

kolên-: *kolina 6;*

krêp-: *kriposne, kripost 2, kriposti 2, kripostimam 2;*

lê-: *prolijući, prolivati;*

lêp-: *lip 3, lipa, lipo 4, lipote 2, lipotom, lipša, lipši, lipu 2;*

lêz²⁹: *ulize 3;*

mêšec-: *miseca;*

mêst-: *mista 14, mistim, misto 6, mistu 3, namisti, namisto 2;*

mrê-: *pomriše (= pomriješe);*

nêm-: *Nimac, nimačke;*

nê-: *odnili, odniti, podnit;*

pê-: *pisama Gmn.;*

²⁷ = *dio*, 'odsječak cjeline'

²⁸ = *djel-*, 'rad'

²⁹ = *liez-* 'ulaziti'

plên-: plino Njd. s.r., zaplinili;

prêd-: prid 8, napridovati, pristolja, pristolje 8, pristolju, unapridak;

prêk-: priko 3;

prêt-: opriti³⁰ (= oprijeti);

rêk-: riči;

rêk-: rike, riku 3;

rêz-: odrizati;

sêd-: obside, obsidoše, obsili, side, sidiše, posidovanje;

sêk-: isiče 4, isikavši, isikoše 5, odsiče 2, odsići, odsikoše, sići, sikoše, sikući, posiče 2, posičen 3, posikoše 2;

sêt-: osićaše;

sêv-: sivera;

slêd-: naslidnicim, slide, slidi 3, naslidnici, naslidova, naslidovat(i) 3, nasliduje, poslidnji;

slêp-: zaslipljeni;

slovên-: Slovinac 15, Slovinca, Slovinci, Slovinkinja, slovinska 3, slovinske 3, slovinski 22, slovinskim 2, slovinsko 3, slovinskoga 11, slovinskomu 2, Slovinjana, Slovinjani 2;

spê³¹: dospiti (= aorist, 3.l.jd.), dospiva, dospiven, dospivši;

srêm-: Srima 10, srimске, srimski, Srimu;

srêt-: srića, srićni, srićno 2, sriću 2, nesrićna, nesrićnoga 2;

stên-: stina, stinam;

stêp(an)-: Stipan 6, Stipana 2;

svêt-: svit, svita 17, svitom, svitovnjaka, svitovnje, svitu 3;

svêt(l)-: svitlost 6, svitlosti;

têl-: tila 2, tilesinu, tilesne, tilo 3;

têr-: istirao, istiravši 2, iztirali, iztirani, iztiraše, potiraše, protirao, pritira; pritiraše;

trêb-: potribam, potribne, potribno;

vêd-: ispovidnik 2, pripovida, pripovidajući 2, pripovidanju, pripovidati, svidočanstvo, svidoče 2, zapovida, zapovidaju, zapovidaše, zapovidnici;

vê-: vinčati;

vêr-: vire 7, virna 2, virnost, viru 6, viruje, pravovirni 2, nevira, neviri, nevirna, nevirni, nevirnika 3, nevirnoga 3, nevirnost 2;

³⁰ = 'oprijeti'

³¹ =spje- 'hitjeti, spješiti, žuriti'

vêt-: više 2, viću,

vêtôr-: vitar;

vrêm(en)-: vrime 26, vrimena 12;

- u prefiksima **prê-** i **nê-**: pribiva, pribivaoce, pribivati, pridade, pridajem, pridali, pridaše, pridati, pridavši, pridobi 2, pridobiti, priđe, priđoše, priminu, prinese 4, prineseno, pripliva, pripoljubljenomu, priponizni, pristavkom 2, pristrašivši, prisvitli 3, prisvitlomu 2, prištampajem 2, prištampam, pritežu, pritira, pritiraše, priuze, priuzeti, priuzvišene, privara 2, privare 2, privari (imenica: privara), privariti, privedri, privedroga, privedromu; nike, niki 2, nikoliko 4;

- u tvorbenim nastavcima na dočetu osnovu u glagolima:

-ê-: hoti (= hotje/ htje/ htjede) 2, hotiše (= hotješe), kti (= hotje/ htje/ htjede) 4, ktiju (= htjehu), cvatiše (= cvatješe), odoliti (= odoljeti), proždri (= proždrije aorist, 3. l. jd.), rastiše (= rastješe), razumi (= razumje, aorist, 3. l. jd.) 4, razumiše (= razumješe) 2, razumivši (= razumjevši) 2, smide (= smjede) 2, umri (= umrije, aorist, 3. l. jd.) 13, viditi (= vidjeti) 5, vidivši (= vidjevši), zovijaše (= zovjejaše), živiti (= živjeti); - na dočetu priloga

-ê-: gdi 9, gori 5, posli 31, najposli, najpri, napoli.

Potvrde ekavskoga refleksa po normi ba):

-u korijenima riječi i u imeničkim osnovama

korên-: **-en-**: izkorenuti;

srêt- sreću 2 (uz naporednih 11 potvrda ikavskoga refleksa u istome korijenu (v. gore);

starêš-: starešina;

-ê dočetu priloga: doklem, ovde;

Potvrda jekavskoga refleksa po normi bb): u korijenu osnovu (**j)êd(ôr)-**: izjedri, u korijenu **pê-**: zapjevati.

Potvrde pseudoikavizama po normi c):

- nesustavnih u vlastitih imena: Jelina (= Jelena), Mladin (= Mladen) 2, Tribinj (= Trebinje) 3, Tribinjani (= Trebinjani).

Potvrde pseudojekavizama po normi d): Tješimir 2, Mjelovan 7, vjetežki.

2. U kategoriji su refleksa jata u stihovanim dijelovima Razgovora zastupljene norme utvrđene u proznim dijelovima Razgovora.

Razlog je znatnije čestotnosti potvrda normi b) i norme d) u pregledanim pjesmama u odnosu na broj potvrda u prozama njihova stilogena potencijalnost, stilska obilježnost, činjenica da Kačiću predstavljaju stilsku rezervu pri stihogradnji.

Dvosložnim je *ijekavskim* refleksom dugoga jata po normi bb) moguće postići željeni metrički učinak: u deseteračkome metru slog više od ikavskoga refleksa, kao u primjerima: *lijepo su pisme izvodili* (pj. 34), *kako bila zora zabijeli* (pj. 30). Najveći je broj takvih primjera u stalnim (ukrasnim) epitetima (kao u primjerima: *otičemo Skadru bijelomu* (pj. 34); *bijelu je knjigu napisao* (pj. 30.), i *svijetle čorde povadiše* (pj.7), tipičnima za deseteračke pjesme³². Pokatkad Kačić, vođen istim metričkim nakanama, pribjegava konstruktima, tvoreći dvosložni *ijekavske* refleksu u primjerima u kojima dugi jat nije potvrđen ni u jednoj organskoj osnovici. U 37 pregledanih pjesama konstrukt je utvrđen u tri stiha u iste imenice: *dijevojke Kate Hercegovke* (pj. 18.), *dijevojke vince pozlačene* (pj. 24), *Jerina je moja dijevojka* (pj. 27.).

Jednosložni su *jekavski* refleksi kratkoga jata po normi bb) i *pseudojekavizmi* po normi d) uočeni u nekim pjesmama, ili u situacijama u epskome narativnome tijeku, koje je Kačić zbog različitih pobuda i razloga težio stilizirati “bošnjački”. To je postizao udešavanjem pokojega (ili svih) primjera u pjesmi na *jekavštinu* i *pseudojekavštinu* istočnobosanskih govora i dijela bosansko-franjevačkih pisaca, pa i tvorbom konstrukata za koje nema potvrda ni u jednoj od organskih osnovica govora u Bosni. Za opisani je stilski postupak ogleđna prva pjesma u *Razgovoru ugodnom*, pod naslovom *Slidi pisma Radovana i Mjelovana*³³ s ovakvim odnosom normi:

- 9 potvrda ikavskih refleksa po normi a): *slidi, pisma, lipo, besidaše, lani 2, obolio, ostario, dospivajuć*,
- 18 potvrda (od čega 12 *jekavskoga* a 6 *ijekavskoga*) refleksa po normi bb): *zapjeva, pjesmu, pjevajući, pjevanja, ispjevati, izpjevale napjevaj, izpjevaj, pjevajuć, pjevaj, njeko, vjera; na svijetu, po svijetu 2, dijeliti, lijepo, oslijepio*,
- 17 potvrda (od kojih je 15 *pseudojekavizama* i *pseudoijekavizama*, a 2 *pseudoekavizama*) norme d): *Mjelovana* (‘Milovana’), *Mjelovane 3, vjeka* (‘vika’), *vječe* (‘viče’), *vjetežka* (‘viteška’), *vjetezove* (‘vitezove’) 2, neka nije *vjeko* (‘neka ne bude vike’), *čekvu* (‘tikvu’), *veljeko* (‘veliko’); *Lijeka* (‘Lika’), *vijekati* (‘vikati’), *vijeje* (‘vile’); *brežan* (‘brižan’), *prečekati* (‘pričekati’).

Odnos *ikavizama* i drugačijih, “bosanskih” refleksa u uvodnoj pjesmi je 9 : 35. Ovakav ekstreman odnos utvrđen je samo u uvodnoj pjesmi. U ostalima su drugačiji refleksi sporadični.

³² Primjerice: u takvoj su funkciji *ijekavizmi* po normi bb) u 57 stiha u 37 pregledanih pjesama: po 1 stih s *ijekavskim* refleksom imaju pjesme pod brojevima 9, 13, 14, 17, 20, 24, 26 i 29, po 2 stiha pjesme pod brojevima 2, 8, 12, 15, 19 i 22, po 3 stiha pjesme pod brojevima 3, 18, 25 i 32, po 4 stiha pjesme pod brojevima 7, 4, 10 i 29, a 6 stiha pjesme pod brojem 34 i 36.

³³ Prema J. Vončini *Mjelovan* je sam autor Kačić, pjesnik, a *Radovan* je njegov oponent, kritičar *Razgovor ugodni*, str. 120., komentar 36).

II. Refleksi protojezičnih skupina *st', *sk', *zd', *zg'

1. Kačićeva je uporabna norma u proznim dijelovima *Razgovora*

- norma a) **štakavizam**: ostvaruje se skupina **št** (u 13 potvrda)
- norma b) **ščakavizam**: ostvaruje se skupina **šč** (u 1 potvrdi)

Potvrde štakavizma po normi a): *godišta 8, godište, godištim, ište, krštenje, nepodobštinu,*

Potvrda ščakavizma po normi b): *dopušćam.*

2. U ovoj su kategoriji u stihovanim dijelovima *Razgovora* zastupljene obje norme utvrđene u proznim dijelovima *Razgovora*, primjerice:

- a) *zvižde* (pj. 19), *štite* (Amn. 'štitove', pj. 32), *ište* (pj. 34),
- b) *dopušćam* (pj. 2), *namišća* (pj. 32).

III. Status suglasnika f

1. Kačićeva je uporabna norma u proznim dijelovima *Razgovora*:

- norma a): ostvaruje se strano etimološko **f** u primljenica (u 38 potvrda),
- norma b): ostvaruje **f** < skupine **hv/pv** u domaćim riječima (u 13 potvrda),
- norma c): **f** se ne ostvaruje u domaćim riječima, a u primljenica je zamijenjen s **p**: (u 1 potvrdi).

Potvrde f po normi a): *Afrika, Afriku, Ferdulfa, Filipa, Filipom, Flavio, Floro, Focija, Fojnici, fra 5, Franc.[liska], Franca, Francuze, Francuzi, francuzkoga, francuzska, francuzske, Frandipana, Frane 6, fratar, fratri, Fridrik, Friul, furlanskim, furlanskoga, furlansku, Sofija 2, Trifonije,*

Potvrde f po normi b): *Falimir, Falimira, faliti, pofatala, pofatavši, ufaćena, ufam se, ufati 2, ufatili, ufativši 2, ufativši,*

Potvrda f po normi c): *Jozepu.*

2. U ovoj su kategoriji u stihovanim dijelovima *Razgovora* zastupljene norme utvrđene u proznim dijelovima *Razgovora*. Norma b) je potvrđena i dodatnim primjerima: *fata* ('hvata', pj. 5), *fala, ufatio*, (pj. 32), *ufatiše, fala*, (pj. 33), *pofali* (pj. 34).

IV. Status suglasnika h

1. Kačićeva je uporabna norma u proznim dijelovima *Razgovora*:

- norma a): **h se ostvaruje** na početku, u sredini i na kraju riječi (u 100 potvrda)
- norma b): **h izostaje** na početku, u sredini i na kraju riječi (u 185 potvrda),
- norma c): **h se zamjenjuje drugim suglasnikom**
 - ca) suglasnikom **k** (u 12 potvrda),
 - cb) suglasnikom **j** (u 11) potvrda)

Potvrde h po normi a): hatora, heretika 2, hitro, hoće, holost, hoti (= htjede) 8, hotijući, hotinju 2, Hranić, Hrvaćanin, Hrvat, Hrvoja 2, Hrvoje, Hrvojinu, Hrvoju; bacahu, Bihaća, bihu 10, bijahu, bižahu, činjahu, imadihu, izdirahu, koljahu, Mihajlo, mlohav, mučahu, nahode 2, nahodeći 6, nahodi 9, nahodaše 3, nahuditi, pohoditi, pohodaše, raskidivahu, siromaša 3, siromahe 2, siromahom, siromahu, svrha 4, svrhe, svrhu (= iznad), vladahu 3; siromah 2, strah, i na dočetu nastavka Gmn. zamjeničke i pridjevske sklonidbe: gornjih, jih 2, njih 4, svih,

Potvrde h po normi b): aljine, arač, arače (im.), aznu, ercezi, eretika, iljad 2, iljada 4, oće 4, rabrenita, rabrenomu, riščanska, Rvaćanom, rvaske, Rvata, Rvati 2, Rvatim, rvatski 6, rvatskim, rvatskoga, rvatskoj 3, rvatsku, Ungariju, ungarski 2; Betlema (= Betlehema), bijau (= bijahu) 2, biu (= bihu) 2, Boemiji (= Bohemiji), Boemiju (= Bohemiju), malanoj (= malahnoj), Miovio (= Mihovio), nadanuvši (= nadahnuvši), naodaše (= nahodaše), njiov (= njihov) 2, njiova (= njihova) 7, njiove (= njihove) 4, njiovi (= njihovi), njiovim (= njihovim) 2, njiovo (= njihovo) 3, njiovu (= njihovu) 10, patrijare (= patrijarhe), sarani (= sahrani), saranit (= sahraniti = 'sačuvati'), stidau (= stidahu); odma (= odmah), siroma (= siromah), i na dočetu nastavka -ih u Gmn. zamjeničke i pridjevske sklonidbe u primjerima: blaženi 4, bogoljubni, božiji, carigradski, dalmatinski 3, dobri 2, drugi, duboki, glasoviti, grčki, iskopani, izvađeni, ji 16, koji, latinski, mletački, mnogi 2, mrtvi, njegovi 3, nji 4, njiovi, ostali 5, ovizi 2, postavljeni, različiti 3, rečeni 4, sami, slovinski 7, srbski, srimski, stari 4, sveti 4, svi, svoji 7, svojizi 2, talijanski, turski, ungarski 2, slovinski 2, zakoniti, zlatni, žestoki,

Potvrde h po normi ca)

ca) zamjena suglasnikom **k**: kti (= hti) 4, ktijući (= htijući), ktiše (= htiše); Antiokijan (= Antiohijan), Valakija (= Valahija); monak (= monah) 2, parok (= paroh);

cb) zamjena suglasnikom **j**: biju (= bihu) 6, grija (= griha), ne mogaju (= ne mogahu), staju (= stahu), željaju (= željahu);

Potvrde norme a) i norme c) unutar iste riječi: ktiju (= htihu), nahodaju (= nahodaahu) 2.

2. U ovoj kategoriji u stihovanim dijelovima Razgovora nisu zamijećena odstupanja od normi utvrđenih u proznim dijelovima Razgovora.

V. Status dočetnoga slogovnoga -l

1. Kačićeva je uporabna norma u proznim dijelovima *Razgovora*:

- norma a): **-l > -o** na kraju središnjega sloga (u 17 potvrda),
 - aa): **-l neizmijenjen** na kraju središnjega sloga (u 3 potvrde),
- norma b): **-l > -o** na dočetu osnovne sklonivih riječi (u 6 potvrda),
 - bb): **-l > -o; -ao (< -al) > -a** na dočetu imenica i imeničkih riječi (u 5 potvrda),
 - bbb): **-l neizmijenjen** na dočetu imenica i imeničkih riječi (u jednoj potvrdi),
- norma c): **-l > -o** na dočetu oblika jednine radnoga pridjeva muškoga roda (u 37 potvrda),
 - cc): **-l > -o; -ao (< -al) > -a** na dočetu oblika jednine radnoga pridjeva muškoga roda (u 16 potvrda).

Potvrde -l > -o po normi a): *čuvaocē, dionici, donju, pisaoci, pribivaocē, štioću 3, štioče 3, veoma 3, vladaoca, vladaocē, vladaoci,*

Potvrde -l po normi aa): *silna, silni, silnu,*

Potvrde -l > -o po normi b): *Anđeo, dio 2, kašteo, Miovio, tituo,*

Potvrde -l > -o po normi bb): *Pava 2, đenera, misa (= misao)*

Potvrde -l po normi bbb): *Tihomil,*

Potvrde -l > -o po normi c): *dao 3, imao, istirao 2, izvadio 2, krstio, obsidnuo, oteo, počeo, poginuo, pogubio, postao, pripravo, protirao, razbio, stao, vladao 2, štio, ubio, učinio 4, ugrabio 2, umorio, umro, utekao 2, uzmnōžao, začeo, zakleo, zarobio,*

Potvrde -l > -o; -ao (< -al) > -a po normi cc): *banova je 2, izaša bi, biše izpliva, kraljeva je 9, biše pobiga, spava je, zapovida je.*

2. U ovoj su kategoriji u stihovanim dijelovima *Razgovora* zastupljene norme utvrđene u proznim dijelovima *Razgovora*.

Norma cc) **-l > -o; -ao** zastupljenija je u stihovima nego u prozi zbog svojih stilogenih potencijala dobrodošlih u metriци u situacijama kad je potrebno elidirati slog radi postizanja deseterca, kao u primjerima: *zlo ga lega i zoricu zaspā* (pj. 5), *u za čas si sina porodio* (pj. 5), *što je reka, to je učinio* (pj. 33). Od pregledanih 37 pjesama po 1 stih s takvim primjerima uočen je u pjesmama 5, 19, 25, 32, u pjesmi 34 uočena su 2 takva stiha, a u pjesmama 22 i 33 po tri takva stiha.

VI. Jotacije dentala i labijala

1. Kačićeva je uporabna norma u proznim dijelovima *Razgovora*:

- norma a): **tj > ć, dj > đ** iz primarne i sekundarne jotacije (u nadmoćnom broju primjera osim njih 29 po normi b),

aa): **pj, bj, mj, vj > plj, blj, mlj, vlj** iz primarne i sekundarne jotacije (u nadmoćnom broju primjera osim 1 primjera po normi bb),

- norma b): **tj, dj bez sekundarne jotacije** (u 29 potvrda),

bb): **pj, bj, mj, vj bez sekundarne jotacije** (u 1 potvrdi),

- norma c): **dj > j** iz primarne jotacije (u 9 potvrda)

Potvrde tj > ć, dj > đ po normi a): u premoćnome broju primjera, zbog čega ih nema potrebe navoditi;

Potvrde pj, bj, mj, vj > plj, blj, mlj, vlj po normi aa): u premoćnome broju primjera (s jednim izuzetkom), zbog čega ih nema potrebe navoditi;

Potvrde tj, dj po normi b):

- **tj:** *bratja, bratje 4, bratjom, dobitju, hitrostju, krstjane 3, krstjani 2, krstjanin, krstjanluku, krstjanom 2, krstjanske, krstjanski 3, krstjanskomu, krstjansku, naglostju, netjak, poniznostju, smrtju, uzdignutja,*

- **dj:** *Radjenović;*

Potvrda bj, po normi bb): *robja;*

Potvrda j po normi c): *Jure (Georgio Ivanović), kralj Jure, gospojom, gospoju, meaš [= mejaš], meaša [= mejaša], meaše [= mejaše], mejaše.*

2. U ovoj su kategoriji u stihovanim dijelovima Razgovora zastupljene norme utvrđene u proznim dijelovima Razgovora.

Nejotirane skupine **tj, dj po normi b)** potvrđene su i u primjerima *cvitje* (pj. 4) *bratjo 2* (pj. 34), *rodjaka* (pj. 35).

Nejotirano **pj po normi bb)** potvrđeno je u i primjerima: *kopje* (pj. 3, 7, 21, 32), *Skopju 3* (pj. 36).

VII. Osnove prostoga glagola 'ići', osnove glagola prefigiranih od 'ići' i osnove ostalih glagola s jotiranim dentalima

1. Kačićeva je uporabna norma u proznim dijelovima *Razgovora*:

- norma aa): jotirane su obje osnove glagola prefigiranih od *ići* infinitivi *doći, izaći, naći, poći, prići, proći, saći, uzaći*, prezenti: *dođu, izađu, nađu, pođu, priđu, prođu, sađu, uzađu*, trpni pridjevi *nađen*,

- norma bbb): jotirane su obje osnove prostoga glagola *ići*, infinitiv *ići* i prezent *iđem - iđu*, glagolski prilog *iđuć*,

- norma d): Jotirane su obje osnove i u drugih glagola s dočetnim dentalima u prezentskoj osnovi: infinitiv: *(u)ziđati*, prezent: *uziđa*, trpni pridjev: *ziđan*.

Potvrde nema potrebe navoditi.

2. U stihovanim dijelovima *Razgovora* u ovoj kategoriji nisu zamijećena odstupanja od normi utvrđenih u proznim dijelovima.

VIII. Likovi s prijevom e

1. U proznim dijelovima *Razgovora* izdvojeni su oblici s prijevornim likom e u korijenskom morfemu **-rest-**: *restijaše*, *nareste*.

2. U stihovanim dijelovima *Razgovora* izdvojeni su i ovi oblici s prijevornim likom e u korijenskom morfemu: *ponareslo* (pj. 5 i 23), *ponaresla* (pj. 7 i 15), *resla* (pj. 15), na *grebu* (pj. 15).

IX. Suglasnik ž

1. Kačićeva je uporabna norma u proznim dijelovima *Razgovora*:

a) Suglasnik ž je fonem u primljenica.

b) Izdvojeni su primjeri poput *svidožbe*, koji pokazuje ostvaraj ž u domaćoj riječi, i primjer *otačbinom*, u kojemu zbog morfonološkoga pravopisa nije moguće otčitati složeni suglasnik ž. Iz tih primjera je moguće zaključiti da se ž javlja u domaćim riječima, ali nije moguće pouzdano utvrditi je li fonem ili alofon.

2. U ovoj su kategoriji u stihovanim dijelovima *Razgovora* zastupljene norme utvrđene u proznim dijelovima *Razgovora*.

Primjeri *sržba* (pj. 2), *sržbu* (pj. 30) otvaraju prostor i trećoj normi u kategoriji suglasnika ž neučenoj u proznim dijelovima (v. u X. odsječku).

X. Čakavizmi

U proznim dijelovima *Razgovora* su zabilježeni ovi primjeri sa starojezičnim refleksima koji se u genetičkim raščlambama tretiraju kao odrednice čakavskoga jezičnoga ustroja:

a) Protojezično *dj/ gj > j*: *gospojom* (*gospoju*), *Jure*, *mejaš* (*mejaša*, *mejaše*), (v. u VI. odsječku),

b) Mijene šumnika na dočetu zatvorena sloga: *bogastva* (< *bogat-stva*), *hrvaskoga* (*hrvat-skoga*), *mejdana* (*meg-dana*), *rvaske* (*rvat-ske*),

c) Refleks *ę > a*: *uzamši 2*, *prija* (= 'primi, prihvati, uzme')

d) Čakavski refleks *jata ê > a*: *prama*

e) redukcije i disimilacije sonanata u skupinama: *kraljestva 7*, *kraljestvo 16*, *kraljestvom 3*, u *kraljestvu 5*; *Jerolim*, *obeseli*, *oblada*, *prenda*, *pomljiwo*

2. U ovoj su kategoriji u stihovanim dijelovima *Razgovora* zastupljene norme utvrđene u proznim dijelovima *Razgovora*.

Kategorija s oznakom b) potvrđena je i primjerima: *junaške* (pj. 4), *hrvaska* (pj. 5), *junaška* (pj. 11), *junaški* (pj. 33).

Primjeri *sržba* (pj. 2), *sržbu* (pj. 30) pokazuju postojanje još jedne kategorije čakavizama u Kačićevu jeziku: ostvaruje se **ž** u položajima u kojima se u štokavskim govorima očekuje i ostvaruje suglasnik **ž** (v. u IX. odsječku).

XI. Neproširena i proširena osnova u množini imenica muškoga roda

1. Kačićeva je uporabna norma u proznim dijelovima *Razgovora*:

a) Kratka protojezična i starojezična osnova u ovih 8 imenica: **ban** (*bana* 3, *bane* 2, *bani* 5, *banim*), **did** (*dida*Gmn.), **glas** (*glase* 3), **kralj** (*kralja* Gmn. 9, *kralje*, *kralji* 2), **lav** (*lava* Gmn.), **puk** (*puci*, *puke* 2), **sužanj** (*sužnje*), **šukundid** (*šukundida* Gmn.),

b) Osnova proširena morfonemom -ov-/ -ev- u ovih 6 imenica: **brod** (*brodove*), **grad** (*gradova*, *gradove* 7, *gradovim* 2), **knez** (*knezovi* 3, *knezovim*), **sin** (*sinova* 7), *sinove* 6, *sinovi* 2, *sinovim*), **vik** (*vikova* 2), **vitez** (*vitezova* 6).

2. U ovoj su kategoriji u stihovanim dijelovima *Razgovora* zastupljene obje norme utvrđene u proznim dijelovima *Razgovora*, dobrodošle za postizanje deseteračkoga metra.

XII. Nastavci u genitivu množine

1. Kačićeva je uporabna norma u proznim dijelovima *Razgovora*:

- norma a) I. sklonidba -a (u 62 primjera m.r. i 13 primjera s.r.),

II. sklonidba -a (u 29 primjera), -u (za značenje para: u 2 primjera),

III. sklonidba -i (sustavno, kao u primjeru: *stvari*);

- norma (ab) I. sklonidba -i (u 2 primjera);

- norma (ac) I. sklonidba -ϕ (u 2 primjera);

Potvrde Gmn. s nastavkom -a po normi a) u I. sklonidbi:

- *dukata*, *eretika*, *gradova*, *gusara*, *heretika* 2, *junaka* 2, *kralja* 10, *lava*, *mučenika*, *neprijatelja*, *nevirnika*, *neznabožaca*, *paizana*, *podložnika* 3, *redovnika*, *sinova* 7, *smutljivaca*, *staraca*, *svitovnjaka*, *šismatika*, *šukundida*, *Turaka*, *varoša*, *vikova* 2, *vitezova* 5, *vojnika* 3, *zločinjaca*;

- u imenica srednjega roda u primjerima: *dila* 2, *godišta* 2, *imena*, *mista* 2, *pisama* 3, *sela*, *vrata*.

Potvrde Gmn. s nastavkom -a po normi a) u II. sklonidbi imenica ženskoga roda:
banovina, davorija, delija, diploma, država 2, dukala, glava, godina 3, iljada, Indija, jama, karata, knjiga 6, nava, papa 2, sluga, stina, strana 3;

Potvrde Gmn. s nastavkom -u po normi a) u II. sklonidbi imenica ženskoga roda sa značenjem 'par': ruku 2;

Potvrde Gmn. s nastavkom -i po normi ab) u I. sklonidbi u imenica muškoga roda u primjeru: događaji 2;

Potvrde Gmn. s ništičnim padežnim nastavkom -ϕ po normi ac) u II. sklonidbi u imenica ženskoga roda uz brojeve u primjerima: (deset) *iljad*, (pet) *iljad*.

2. U ovoj su kategoriji u stihovanim dijelovima *Razgovora* zastupljene norme utvrđene u proznim dijelovima *Razgovora*.

Izdvojen je primjer *očiju* (pj. 33) koji potvrđuje postojanje u Kačićevu jeziku u ovoj kategoriji još jedne norme nepotvrđene u proznome korpusu, nastavak *-iju* u Gmn. ž.r. III. sklonidbe.

U stihovanome se dijelu norma ac) pokazuje kao stilaska rezerva za postizanje metričkih učinaka, što ilustrira primjer: *trijest iljad pišac i konjika* (pj. 36). U pregledanih 37 pjesama opservirano je 18 takvih potvrda, od kojih je 11 Gmn. imenice *iljada* iza broja ili priloga količine, kao u primjeru: *trijest iljad*, a 7 Gm. ostalih imenica. Među potonjima je i primjer *svoji bogov* (pj.2) s proširenom osnovom i nastavkom *-ϕ po normi ac)*, što pokazuje da je Kačić i u ovoj kategoriji pribjegao jezičnome konstruktumu unutar svoga jezika štokavske osnovice.³⁴

XIII. nastavci DLIImn. u imenica

1. Kačićeva je uporabna norma u proznim dijelovima *Razgovora*:

- norma a) $Dmn = Lmn = Imn (= -am)$ u II. i III. sklonidbi imenica ž. roda
 $Dmn = Lmn = Imn (= -im)$ u III. sklonidbi imenica ž. roda
- norma b) $Dmn. -om, -em, Lmn = Imn (= -im)$ u I. sklonidbi m. i sr. roda
- norma c) $Lmn. -u$ (u značenju para) u II. sklonidbi imenica ž. roda
- norma d) $Lmn. -i$ u I. sklonidbi

Potvrde DLIImn. s nastavkom -am po normi a) u II. i III. sklonidbi:

$Dmn:$ *državam 5, kripostimam, materam, mukam 2,*

$Lmn. u/$ *po državam 12, po dubravam, u knjigam 3, u knjižicam, po kripostimam, po planinam 2, u potribam, po spilam, po/ u stranam 4, u zgrađam,*

$Imn.$ (vladaše) *državam 5, mukam, s pismam 2, stinam;*

³⁴ U štokavskoj osnovici imenica *bog* ima proširenu osnovu u svim oblicima množine, pa i u Gmn.

Potvrde Dmn. s nastavkom **-om, -em** Llmn. s nastavkom **-im** - po normi b) u II. sklonidbi:

Dmn.: (protiva) cesarovcem, (suproč) Dubrovčanom, (protiva) Etolom, (prama) Grkom, krstjanom 2, (činjahu zla) Latinom, neznabožcem, podložnikom, poklisarom, psom (bacahu), (propasti činjaše) Rvačanom, (zla činjaše) Trogiranom i Šibenčanom, siromahom, (glave odsići) smutljivcem, sužnjem, (ostalim) vitezovom, vojnikom;

Lmn, po gradovim, u gradovim 2, po mistim, po školjim;

Imn. s banim, s darovim, s dilim, s godištim, s Grcim, z Grcim, s imenim, knezovim, s nadometcim, naslidnicim, s plemićim 2, nad Rvatim, među sinovim, sužnjim.

Potvrde Lmn. s nastavkom **-u** po normi b) u II. sklonidbi: u ruku;

Potvrde Lmn. s nastavkom **-i** - po normi d) u I. sklonidbi: u Mleci (na naslovnicu).

2. U ovoj su kategoriji u stihovanim dijelovima Razgovora zastupljene norme utvrđene u proznim dijelovima Razgovora. Štoviše, i norma d), i to istim primjerom u stihu kojano je u Mleci kovana (pj. 33).

XIV. Oblici zamjenica

U proznim dijelovima Razgovora vrijede sljedeće Kačićeve uporabne norme za zamjenice:

Odnosne, upitne i neodređene zamjenice za 'neživo' i 'živo' s oblicima:

- norma a) **što** - sustavna, - norma b) **šta** - u nekoliko potvrda

- norma a) **ništa** ('ništa' + 'nešto'); - norma b) **ništo** ('nešto')

- norma a) **ko; kogod, niko; svak;**

Pokazne zamjenice s oblicima:

- norma a) **ovi** (ban, kralj, križ, način, narod, nevirnik, Pavlimir, Petrislav, Stipan, trud), **ti; oni** (čovik, školjic), **ta** (sastank), **on isti; ovaki, taki, onaki; ovliki; onliki; kaki;**

Neodređene zamjenice s oblicima:

- norma a) **vas; svikolici,**³⁵**niki** ('neki'), **ničiji** ('ničiji' + 'nečiji'), **nikakav** ('nikakav' + 'nekakav' + 'ikakav'³⁶), **nikoliki** ('nikoliki' + 'nekoliki');

Padežni oblici:

- norma a):G(A)jd. sustavno **koga** ('koga' + 'kojega'), DLjd. sustavno **komu** ('komu' + 'kojemu'),

³⁵ svukoliku

³⁶ U primjerima poput: brez *nikakva* milosrđa; brez *nikakva* mita.

- norma a) asimilacija po mjestu tvorbe prijedloga **s > š** sustavna i pravopisno markirana s oblicima instrumentala osobne i posvojne zamjenice za 3. lice: *š njime, š njome, š njom, š njiovim, š njima,*
- norma a) fakultativni navezak **-m** na oblicima lImn. *š njimam, njimam, u njimam,*
- norma a) Gmn. i Dmn.osobne zamjenice za 3. lice s **protetskim j**: *ji, jim,*
- norma a) Amn. osobne zamjenice za 3. lice: (vojska je došla) **na nje,**
- norma a) lmn. osobnih zamjenica: **s nami, s vami,**
- norma a): množinski oblici posvojnih i pokaznih zamjenica s proširkom **-z-** na početku osnove: genitivi: **onizi, ovizi, svojizi**; dativi: **tvojizim**; lokativi: **u kojizim**; instrumentali: **s kojizim, s tizim**;
- norma a) sustavna uporaba zamjenica **vas, sva, sve** u značenju pridjeva 'cio', kao u primjerima *svoj krajini, sve Dalmacije, svega bogatstva, sve Pismo sveto, svemu krstjanluku, svu Bosnu.*

2. U ovoj kategoriji u stihovanim dijelovima *Razgovora* nisu uočena odstupanja od normi utvrđenih u proznim dijelovima *Razgovora*. Razlozi su učestalijemu izboru nekih među njima (primjerice, oblici s proširkom **-z-** na početku osnove) u njihovoj stilogenoj potencijalnosti za postizanje metričkih učinaka.

XV. Glagoli

U proznim dijelovima *Razgovora* vrijede sljedeće Kačićeve uporabne norme za glagole:

Infinitiv i glagolski prilog:

- norma a): s početkom **-ti, -ći** - sustavna,
- norma b): s apokopiranim početkom **-t, -ć** - u sporadičnim primjerima poput: *mirovat, naslidovat, plivajuć, pobit se, pogrđivat, ponukovat, robit,*

Morfonem -nu- u infinitivnoj osnovi:

- norma a): morfonem **-nu-** sustavan.

Osnove prostoga glagola 'ići', osnove glagola prefigiranih od 'ići' i osnove ostalih glagola s jotiranim dentalima prikazane su u VII. odsječku (v. gore).

Prezentska osnova glagola moći:

- norma a): *rotacirana* (11 potvrda: *more*),
- norma b) bez *rotacizma* (8 potvrda: *može*)

Prezentska osnova glagola dati, imati i znati

- norma a): skupina **-dn-** na početku osnove prezenta: *dad-, imad-, znad-*

- norma b): skupina *-dn-* na dočetu osnovu prezenta u rečenicama pogodbenoga značenja: *dadn-, imadn-, znadn-*

Prezentska osnova i nastavci u glagola s tvorbenim sufiksom *-ava-* u infinitivnoj osnovi:

- norma a): prezentska osnova završava morfemom *-a-*, prezentski su nastavci *-jem, -ješ, -je, -jemo, jete, -ju* (primjer: inf *prišampavati*, prez. osnova *prišampava-*, 1. l. jd. prez. *prišampajem*).

Prezentski nastavci za 3. l. množine

- norma a): 3. l. mn. = *-u, -ju, -aju, -e* (*idu, piju, gledaju, vide*)- sustavna

- norma b): 3. l. mn. = *-u, -ju, -aju*, sporadično zastupljena, kao u primjeru: *da ga primu*.

Oblici zanižkanoga prezenta glagola *imati*

- norma a): sliveni, u oblicima *nejma - nejmaju* i *nema - nemaju* - sustavno

- norma b): nesliveni (6 potvrda: *ne ima* i sl.).

Oblici nesvršenoga prezenta glagola *biti* u enklitickome položaju

- norma a): kraći oblik: *učinio sam, izvadio sam*

- norma b): duži oblik: *jesam izvadio, učinio jesam*.

2. U ovoj su kategoriji u stihovanim dijelovima *Razgovora* nisu opservirana odstupanja od normi utvrđenih u proznim dijelovima *Razgovora*. Češći je izbor apokopiranih glagolskih pridjeva zbog metričkih razloga.

XVI. Posebnosti u tvorbi riječi

Tvorbeni sufiksi u imenica

- norma a): **-ijak** u imenica *rodijak* (u 11 potvrda: *rodijaci, rodijacim, rodijak 4, rodijaka 2, rodijaku 2* i *prosjak*);

- norma a): **-oc** u 3 potvrde: *štioč, štovaoc, vladaoc*

- norma b): **-lac** u 7 potvrda u imenice *vladalac*,

- norma a): **-er(o)** u brojnih imenica: *četvero, petero, sedmero*,

- norma a): **-in(a)** i u primjeru *životina* (= životinja),

Tvorbeni sufiksi u pridjeva

- norma a): **-ij-** u osnovi *božij-* u 31 potvrdi: *božija 4, božije 4, božijega 3, božijemu, božiji 17, božijoj 2, božijom*,

- norma a): **-j-** *božj-* u 6 potvrda: *božji*,

- norma a): **-iv-** 2 potvrde u pridjeva: *strašiv, strašive*, 1 posredna potvrda u izvedene imenice: *strašivica*.

- norma a): **-nj-**: *svitovnji, vikovičnji*

2. U ovoj su kategoriji u stihovanim dijelovima *Razgovora* zastupljene norme utvrđene u proznim dijelovima *Razgovora*.

XVII. Posebnosti u deklinaciji

Rod i sklonidbena vrsta nekih imenica

glad³⁷: m.r. I. sklonidbena vrsta (potvrde: *velik glad, od glada*);

plino³⁸: s.r. I. sklonidbena vrsta: *plino* 4 puta;

slobod³⁹: m.r. I. vrsta (potvrda: *u slobodu stao* = 'bivao u slobodi') i ž.r. III. sklonidbena vrsta; (potvrda: *veću slobod*);

sape⁴⁰ ž.r. mn. II. sklonidbena vrsta: *na sape*;

tituo: m.r. I. sklonidbena vrsta⁴¹;

tvrđav⁴²: ž.r. III. vrsta: *veću tvrđav* 2;

varoš⁴³: m.r. I. sklonidbena vrsta: *varoše*.

2. U ovoj su kategoriji u stihovanim dijelovima *Razgovora* nisu opservirana odstupanja od norme utvrđene u proznim dijelovima *Razgovora*. Komentar izaziva samo primjer *od glad*, sustavan u pjesmama.⁴⁴

XVIII. Navesci na dočetcima priloga i veznika

- norma a): priloz i veznici bez dočetnih navezaka

- norma b): priloz i veznici s dočetnim navescima:

-li: *negoli,*

-m: *doklem, odkolem,*

³⁷ U današnjemu je hrvatskome standardu *glad*, gen. *gladi* im. ž. r. III. sklonidbene vrste.

³⁸ Kontekst: *odnesoše mnogo plino*. U današnjemu je hrvatskome standardu *plijen* gen. *plijena* im. m. r. I. sklonidbene vrste.

³⁹ U današnjemu hrvatskome standardu Njd. *sloboda*, Gjd. *slobode* - im. ž. r. II. sklonidbene vrste.

⁴⁰ U današnjemu hrvatskome standardu *sapi*, Amn. *na sapi* ž.r. III. vrsta

⁴¹ U današnjemu hrvatskome standardu *titula* (= naslov) im. ž. r. II. sklonidbene vrste.

⁴² 'tvrdoća', 'čvrstoća'; *tvrđav od mira* (= čvrstoća/ tvrdoća zidina)

⁴³ *varoš*, gen. *varoša*, Amn. *varoše* m.r. I. vrsta; u suvremenome hrvatskome standardu imenica ž. r. 3. sklonidbene vrste: *Cjd. varoši, Amn. varoši*.

⁴⁴ U stihovanim dijelovima sustavno se javlja u strukturi: *od glad'*, što se očigledno interpretira kao elizija, budući da se piše s apostroфом. U vlastitome jezičnome iskustvu imam podatak da je u govorima Imotske krajine ta struktura sraslica priloškoga značenja: *nemoren/ nemerem odglad stat*. To je moguća stilska rezerva za metričke potrebe.

-no: kano, kakono,

-te: tute.

-ter: jošter,

-ti aliti, oliti.

2. Norme utvrđene u ovoj kategoriji u proznim dijelovima *Razgovora* redovit su izbor u stihovima kojima je trebalo dodavati slogove radi postizanja deseterca.

XIX. Sintaktičke značajke

Istraživanjem je obuhvaćeno i 16 sintaktičkih značajki u Kačićevu *Razgovoru* kojih nema na popisu kodificiranih sintaktičkih normi suvremenoga hrvatskoga standardnoga jezika. U ovome se radu ne navode zbog opsega i nedovršenosti.

XX. Leksik

Istraživanjem je obuhvaćeno i 2311 riječi ispisanih iz proznih dijelova *Razgovora* i razvrstanih prema vrstama riječi. Unutar svake vrste riječi klasificirane su po četiri skupine.

U prvoj su skupini s oznakom 1. riječi s posve istim gramatičkim likom i značenjem (značenjima) kakav im je kodificiran u suvremenome hrvatskome jezičnome standardu.

U drugoj su skupini s oznakom 2. riječi s unekoliko različitim fonološkim, morfonološkim, tvorbenim ili morfološkim likom od onoga koji je kodificiran u suvremenome hrvatskome jezičnome standardu, a značenje (značenja) su im ista kao u suvremenome hrvatskome jezičnome standardu.

U trećoj su skupini s oznakom 3. riječi iz proznih dijelova *Razgovora* koje pripadaju dvjema podskupinama:

a) riječi koje se s istim gramatičkim oblikom i značenjem (značenjima) nalaze u suvremenome hrvatskome standardnome jeziku ali ne pripadaju općemu neutralnome sloju nego nekima od njegovih stilski obilježenih slojeva⁴⁵.

b) riječi koje imaju isti gramatički lik ali djelomice ili posve različito značenje od onoga koje imaju riječi kodificirane u suvremenome hrvatskome jezičnome standardu⁴⁶.

⁴⁵ Prema odrednicama u: Hrvatski enciklopedijski rječnik, EPH d.o.o. Zagreb i Novi Liber d.o.o. Zagreb, Copyright: Novi Liber, 2002., 2004.

⁴⁶ Oblik i značenje ovakvih riječi preuzeti su pretežno iz poglavlja *Rječnik* u knjizi: Andrija Kačić Miošić *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* - Matija Antun Reljković *Satir iliti divji čovik*, Priredio Josip Vončina, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1988., str. 985. - 1017.

U četvrtoj su skupini s oznakom 4. riječi koje s takvim oblikom i značenjem ne pripadaju suvremenome hrvatskome standardnome jeziku.

Potvrde su prikazane brojčano i u postocima. Na kraju se članka o svakoj vrsti riječi sažimlje postotak izravne ili posredne uključenosti te vrste riječi u suvremeni hrvatski jezični standard.

Prikazivanje ovoga dijela istraživanja nadilazi mogućnosti članka u stručnome časopisu.

ZUSAMMENFASSUNG

Iva Lukežić

DIE SPRACHNORM IM WERK *RAZGOVOR UGODNI NARODA SLOVINSKOGA* VON ANDRIJA KAČIĆ MIOŠIĆ

Dieser Beitrag enthält verkürzte Versionen zweier Einheiten aus der umfangreichen Untersuchung, in der die sprachlichen Gebrauchsnormen im Werk *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* von Andrija Kačić Miošić festgestellt und analysiert werden. Der Beitrag besteht aus einer Einleitung (Methodologie) und einer ausführlichen Darstellung fonologischer, morfonologischer und morfologischer Gebrauchsformen, die im genannten Werk vorkommen.

Schlüsselwörter: *Andrija Kačić Miošić, Sprachnorm, Gebrauchsnorm, Zeit vor der Festlegung des kroatischen Sprachstandards*